

Oponentský posudok bakalárskej práce Petry Zemanovej *Genderový prístup najmladší generace učiteliek mateřských škol* (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Katedra genderových studií, 2016. Vedúca práce: PhDr. Hana Havelková, Ph.D.)

Autorka hneď v Úvode náležite konštatuje, že na rozdiel od základných škôl sa rodová perspektíva na materské školy doposiaľ v Českej republike neaplikovala. Preto možno jej bakalársku prácu v najvyššej možnej miere privítať, a to navyše v situácii, keď samotná autorka dáva do práce aj svoj vklad ako niekto, kto vyštudoval strednú pedagogickú školu s praxou v materskej škole.

Teoretická časť práce je spracovaná precízne a prehľadne. Autorka predstavuje rôzne koncepcie rodu (gender), rodovej socializácie a špecifiká rodovej socializácie v materskej škole, najmä podobu skrytého kurikula.

Oceňujem jasné formulovanie výskumnej otázky, ukotvenie do feministickej výskumnej paradigmy, relatívne podrobný opis analýzy (kódovania), ako aj ďalšie objasnenie metodológie.

Autorka dobre opisuje, ako dospela k štruktúre analytickej časti. Analyzuje rozhovory s učiteľkami materských škôl s citlivosťou pre rôzne spôsoby jazykového vyjadrovania a nesumarizuje len vybrané informácie. Zaujímavé sú napr. jej postrehy týkajúce sa vedomého formulovania tvrdení o rodovej nestereotypnosti v hre dievčat v niektorých materských školách, ktoré robili učiteľky, v podobe nie všeobecne platných, ale na dané miesto obmedzených tvrdení (s. 38). Veľmi dobrú schopnosť interpretačnej práce s textom a tiež schopnosť vytvárať isté zovšeobecnenia Petra Zemanová preukazuje napríklad v časti Šaty, kde detailne interpretuje jednu epizódu z interakcie medzi deťmi v materskej škole a vyučujúcou (s. 44 a ď.). Navrhuje tu trojaké delenie chlapčenských hier podľa ich percepcie danou učiteľkou a zachytáva súperenie viacerých názorov v postojoch samotnej učiteľky a ich projektivovania do toho, ako správanie detí chápe samotná učiteľka.

V nasledujúcej časti posudku sa zaoberám konkrétnymi zisteniami bakalárskej práce Petry Zemanovej, pričom zároveň kladiem otázky, na ktoré by mohla autorka reagovať na obhajobe.

V časti analyzujúcej výroky učiteliek o tom, ako ony samy reflektujú a legitimizujú rodové usporiadanie presadzujúce sa aj vo výchove detí v materskej škole, by bolo dobré konfrontovať tendenciu ku generalizáciám (podľa rodu, ale pravdepodobne aj iným) s obsahmi samotného vzdelávania učiteliek ako aj s obsahmi Rámcových vzdelávacích programov. Humanistická výchova, podporená Deklaráciou práv dieťaťa a ďalšími dokumentmi, deklaruje rešpekt pre každé jednotlivé dieťa. Zachytila autorka v prístupe niektorých učiteliek práve tento druh chápania výchovy a jeho uplatňovanie? Ak áno, v čom sa ukazoval a ak nie, prečo tomu tak mohlo byť? (V práci autorka uvádza skôr opačný prístup učiteliek – nerobenie rozdielov; nie však robenie rozdielov v takej miere, že by celkom individualizovali.)

V práci chýba istá reflexia toho, že materská škola je jedným z miest, kde sa deti socializujú do vzťahov podriadenosti a nadradenosti, kde sa učia rešpektu voči autoritám, učia sa chápať moc a správať sa podľa jej nariadení. Len málokto vyučujúce si, zdá sa, kriticky uvedomujú disciplinujúce mechanizmy v materskej škole a aktívne ich rozrušujú (por. rozprávanie učiteľky, ktorá nedelí deti podľa rodu, pričom výsledkom je to, že deti sa pohybujú voľnejšie – s. 49). Rod (gender), ako hovorí definícia tohto pojmu v poňatí Joan Wallach Scott, je spôsobom označovania mocenských vzťahov – označovanie mocenských vzťahov ale

nevyčerpáva. Je zrejme, že autorka sa nemohla zaoberať celým komplexom mocenských vzťahov uplatňovaných v materských školách. V práci by som však uvítala prístup, ktorý by rodovú socializáciu a rodovo diferencovanú výchovu do takéhoto širšieho komplexu mocenských vzťahov začlenil.

Autorka na viacerých miestach referuje na „automatizmy“, teda napr. na to, že učiteľky, hoci dodatočne reflektujú rodovú stereotypnosť svojho vyjadrovania, akoby nevedomky a samozrejme uplatňujú rodovo stereotypné stratégie vo výchove a vzdelávaní detí v predškolskom veku. Tieto – a aj ďalšie epizódy opísané v práci a napokon aj záverečné zhrnutie zistení práce – jasne poukazujú na to, že vzdelávaniu o rodovej socializácii sa na úrovni materských škôl systémovo nevenuje žiadna pozornosť. Zdá sa, že rodovo diferencovaná výchova sa berie ako samozrejmosť, ktorá nám dáva do života „základnú výbavu“. Tento predpoklad je pochopiteľne sporný. Z pohľadu ľudí pôsobiacich na vysokých školách síce môžeme podliehať dojmu, že „gender je všude“, ale opak je pravdou. Je možné hypotetizovať, že práve vzhľadom na to, že náhľady feministickej pedagogiky sa udomácnili vo vysokom školstve, ktoré vychováva učiteľky a učiteľov pre základné, stredné a vysoké školy, ale nie pre školy materské, povedomie o rode pochádzajúce z prípravy na povolanie učiteľky, učiteľa v materskej škole chýba.

Práci by podľa môjho názoru prospela ďalšia práca s domácou literatúrou, práca so zahraničnou literatúrou, ďalšia práca na rozlišovaní pojmov a tiež zistenie vybraných údajov o komunikačných partnerkách autorky. Presnejšie:

Hlbšia práca s literatúrou by pravdepodobne zmenila – v práci ničím iným, než istým feministickým historickým optimizmom – predpoklad, že mladší ľudia majú náchylnosť menej rodovo stereotypizovať než starší ľudia. (Tu by bolo možné pozrieť sa na výskumy Centra pro výzkum veřejného mínění na názory na roly žien a mužov, prípadne na ďalšie výskumy verejnej mienky.)

Práca by tiež získala využitím zahraničnej literatúry. Takto – síce pochopiteľne, ale s obmedzenou možnosťou uchopenia študovanej témy prostredníctvom teórií a konceptov – práca porovnáva vlastné zistenia so zisteniami obdobných, bakalárskych a magisterských, prác. Je to dobrý prvý krok: jeho výsledkom je poukaz na premenlivosť prostredia materských škôl. Zároveň ale jasne poukazuje na to, že ak by boli výskumné otázky konfrontované s obdobnými výskumami v zahraničí, mohla by byť aj interpretácia dát bohatšia.

Hoci autorka prehľadne a zrozumiteľne zhrňa niektoré základné poznatky o rode, rodovej socializácii a rodovej socializácii v materskej škole v teoretickej časti práce, niektoré pojmové rozlíšenia, ktoré v práci ďalej používa, v práci ako takej chýbajú. Mohla by autorka napríklad vysvetliť, v čom sa rodová asymetria odlišuje od rodových stereotypov, rodovej segregácie a rodovej diferenciacie? Aký vzťah je medzi týmito pojmi? Podobne by bolo potrebné vysvetliť aj pojmy „genderově korektní přístup“ a „genderově nekorektní přístup“. Ako sa napríklad odlišuje rodovo korektný prístup od prelamovania rodových stereotypov (por. toto rozlíšenie na s. 83)?

Prácu by podľa môjho názoru obohatila aspoň jedna otázka na typ pedagogiky uplatňovaný vybranými učiteľkami. Autorka predpokladala, že pedagogický prístup učiteľiek vo vzťahu k rodu bude determinovať vek, ale niektoré práce poukazujú na to, že tento vzťah môže determinovať aj uplatňovaná pedagogika. (Feministická pedagogika napr. využíva prístupy

Montessori pedagogiky, ktorá má isté predpoklady k rodovej destereotypizácii výchovy a vzdelávania.)¹

Práca obsahuje menšie formálne nedostatky a nedostatky v citovaní literatúry. V prvom prípade obsahu chýba nadpis „Obsah“ a aj samotný obsah by bolo vhodné deliť do viacerých úrovní. V druhom prípade ide o tieto chyby: Keď sa opakujú citácie na vybranú publikáciu, autorka už neuvádza číslo strany. (Ak sa číslo nemení, mohla skôr použiť skratku *Ibid.* alebo *Tamže*. Ak sa mení, je ho potrebné uviesť.) Ďalej, autorka neuvádza presné referencie na zdrojové dokumenty (por. referencia číslo 16 na strane 12, kde by bolo potrebné uviesť text Cvikovej a nie odkaz na celú publikáciu, ktorú spolueditovala).

V práci, ktorá uplatňuje východiská feministického výskumu by som očakávala rodovo citlivé (genderovú senzitivitu) vyjadrovanie – ako napr. oslovanie čitateľstva v rodovo neutralizovanej podobe „čtenářstvo“ alebo v podobe „čtenářky a čtenáři“ (por. „čtenář“ na s. 7) a inde. Oceňujem však existujúce pokusy o zohľadnenie dvoch rodov v jazyku tam, kde boli podniknuté. Mohlo ich byť však aj viac – čo, verím, časom autorka práce uplatňovať bude. Napríklad vzhľadom na to, že v pedagogickej profesii v materských školách výrazne prevažujú ženy, autorka by nemusela používať generické maskulínium, ale hovoriť v generickom feminíne, ktoré situáciu v odvetví opíše presnejšie.

Na práci oceňujem, že autorka si je vedomá limitov svojej analýzy a nemožnosti potvrdiť či vyvrátiť niektoré tvrdenia z literatúry, hoci by ju k tomu niektoré interpretácie a informácie jej informantiek mohli „zvádzať“. (Např. zdržanie sa tvrdenia v prípade rodovo nestereotypného používania hračiek dievčatami v triedach s prevahou chlapcov, s. 38.)

Práca preukazuje, že autorka si veľmi dobre osvojila základné poznatky o rode, rodovej socializácii a rodovo diferencovanej výchove a na ich základe vedela nadizajnovať výskum. V prevedení samotného výskumu Petra Zemanová ukázala, že získané informácie vie triediť, analyzovať a zo získaných dát induktívne prichádzať k všeobecnejším tvrdeniam o predmete svojho výskumu.

Práca spĺňa požiadavky kladené na bakalársku prácu. Odporúčam ju na obhajobu a navrhujem ju hodnotiť známku výborne (1).

Mgr. Ľubica Kobová, MA, PhD.

Praha, 26. 5. 2016

¹ Pozri napr. Cviková, J. (2000). Rozhovor Aspektu s Ruth Dewime a Dagmar Benedikt. *Aspekt – feministický kultúrny časopis*(2), 173 – 180; Kučerová Uriková, D. (2016). *Genderové aspekty rodičovskej voľby tradiční a Montessori mateřské školy* (Mgr.), Univerzita Karlova v Praze, Praha.